

ماهیت، خصوصیت و جایگاه دیوان داوری دعاوی ایران و ایالات متحده آمریکا

(قسمت سوم)

دکتر محمدحسین بردبار

(ج) مواد بیانیه‌ها

۱۱- در بیانیه‌های الجزایر مواد و مقررات لازم برای ایجاد یک سیستم حل و فصل اختلافات به نحوی که بتواند در دو سطح متفاوت عمل کند، گنجانده شد. سیستم پیش بینی شده توسط این مقررات هم قادر به حل و فصل اختلافات عرفی میان دو دولت از قبیل ادعای نقض بیانیه‌ها و مداخله مجدد در امور داخلی ایران توسط آمریکا بود و هم می‌توانست به عنوان یک دستگاه حل و فصل اختلافات ناشی از روابط قراردادی میان اتباع یک کشور با دولت طرف دیگر، به کار گرفته شود.

بیانیه کلی، مرکب است از دواصل کلی و چهار ماده که در هفده بند بسط داده شده است. بازگرداندن وضعیت مالی ایران به صورت موجود قبل از صدور دستور انسداد داراییهای ایران توسط آمریکا خاتمه دادن به کلیه

دعای بین هر دولت با اتباع دولت دیگر^۱ و نیز فراهم آوردن موجبات حل و فصل و ابطال کلیه این دعاوی از طریق یک داوری لازم‌الاجرا^۲ اصول کلی الف و ب را تشکیل می‌دهند. ماده اول مقرر می‌داشت که "ایالات متحده آمریکا تعهد می‌نماید که سیاست ایالات متحده این است و از این پس این خواهد بود که به صورت مستقیم یا غیرمستقیم، سیاسی و یا نظامی، در امور داخلی ایران مداخله ننماید."^(۱)

ماده دوم و سوم، مربوط به استرداد داراییهای ایران و حل و فصل دعاوی آمریکا، شامل بند ۲ تا ۱۱ می‌باشد. بندهای ۴ تا ۹ از ایالات متحده می‌خواهد که تمامی داراییهای موجود ایران در آمریکا و در خارج آن کشور رابه یک حساب امانی واریز نماید. بندهای ۱۰ و ۱۱، به لغو تحریمهای تجاری علیه ایران و استرداد دعاوی مطروحه نزد

دیوان بین‌المللی دادگستری ارتباط دارد. بند اخیر اشعار می‌دارد که ایالات متحده همچنین "از اقامه دعاوی در مورد ادعای حال یا آینده توسط ایالات متحده" خودداری خواهد ورزید. ادعاهای که طبق بند مزبور ایالات متحده از اقامه دعوی براساس آنها منع شده باید ناشی از موارد زیر باشد:

الف) دستگیری اتباع آمریکا

ب) توصیف بعدی آنان

ج) خسارات وارده به اموال (متعلق به دولت آمریکا و یا اتباع آن کشور) واقع در داخل محوطه سفارت آمریکا در تهران، بعد از ۱۲ آبان ۱۳۵۸ (۳ نوامبر ۱۹۷۹) و (د) صدمات وارده به اتباع ایالات متحده یا اموال آنها در نتیجه جنبش‌های مردمی در جریان انقلاب اسلامی ایران.

ماده چهارم روشهایی را برای بازگرداندن داراییهای خانواده شاه سابق پیش بینی نموده

است.^(۲) در این ماده ایالات متحده از جمله تعهد نموده که "اموال و داراییهای موجود در امریکا که تحت کنترل وراثت شاه سابق و یا هر یک از وابستگان نزدیک وی بوده" را مسدود

زانویه ۱۹۸۱ از طریق مذاکره، حل و فصل نمی شدند می باشد^(۳) ماده دو قابل رسیدگی بودن دعاوی اصلی و متقابل توسط دیوان داوری مذکور را پیش بینی نموده و تصریح

برای تصمیم گیری نسبت به آن دسته از دعاوی که ظرف ۶ ماه از تاریخ ۱۲ ژانویه ۱۹۸۱ از طریق مذاکره، حل و فصل نمی شدند می باشد

و انتقال آنها را ممنوع نماید. به شرط این که دولت ایران به منظور استرداد داراییهای متعلق به ایران، علیه افراد مذکور در دادگاههای امریکا اقامه دعوا نموده و موضوع دعوی به آنان به عنوان خواننده ابلاغ شده باشد.^(۳) ایالات متحده همچنین متعهد شد که برای شناسایی اموال مذکور، مساعدتهای لازم را با ایران داشته باشد. بند ۱۷ بیانیه کلی به دیوان دعاوی ایران و ایالات متحده صلاحیت تصمیم گیری نسبت به اختلافات دیگر طرفین ناشی از تفسیر یا نحوه اجرای هنریک از مقررات بیانیه ها را اعطا کرده است.^(۴)

۱۲- این نکته از نظر برخی نویسندگان امریکایی هم دور نمانده است که هرچند بیانیه کلی "اساساً و ذاتاً" سند اصلی است، خواهانهای امریکایی بیشتر توجه خود را بر موافقت نامه حل و فصل دعاوی معطوف داشته اند.^(۵) علت آن هم واضح و ناشی از این واقعیت است که بیانیه حل و فصل دعاوی ایجاد کننده و به وجود آورنده دیوان دعاوی ایران - ایالات متحده که مرجعی است دارای صلاحیت تقریباً انحصاری برای داوری در خصوص دعاوی اتباع ایران یا ایالات متحده به طرفیت دولت دیگر، می باشد.

هشت ماده گنجانده شده در بیانیه حل و فصل دعاوی عمده تاً شامل مقرراتی در خصوص تأسیس یک دیوان داوری بین المللی، یعنی دیوان داوری دعاوی ایران - ایالات متحده^(۶) برای تصمیم گیری نسبت به آن دسته از دعاوی که ظرف ۶ ماه از تاریخ ۱۲

می کند که دعاوی اتباع هر کشور علیه کشور دیگر باید از (الف) دیون، (ب) قراردادها، شامل اعتبارات اسنادی یا ضمانت نامه بانکی و (ج) مصادره یا سایر اقدامات مؤثر در حقوق مالی، ناشی شده باشند. ادعاهای برآمده از تسخیر سفارت امریکا و اقدامات امریکا در قبال آن از صلاحیت دیوان داوری مستثنا شده اند. دعاوی رسمی دولتین علیه یکدیگر نیز در صورتی که از روابط قراردادی دو کشور برای خرید و فروش اجناس و خدمات ناشی گردیده باشد، داخل در صلاحیت دیوان قرارداد شده است.^(۸)

موضوعات مربوط به سازمان دیوان و همچنین قواعد و آیین دادرسی دیوان در ماده ۳ بیانیه حل و فصل درج گردیده است. بند ۲ ماده مذکور اشعار می دارد که داوران بر طبق

دعاوی رسمی دولتین علیه یکدیگر نیز در صورتی که از روابط قراردادی دو کشور برای خرید و فروش اجناس و خدمات ناشی گردیده باشد، داخل در صلاحیت دیوان قرارداد شده است.

الف) ساختمان دیوان

۱۳- در بیانیه حل و فصل دعاوی چهارچوب ساختار اساسی دیوان داوری، نظیر تعداد و روش انتخاب داوران و مقررات آیین دادرسی حاکم تر، مشخص و تعیین شده بود. بعد از آن لازم بود که یک سازمان اجرا کننده نیز بر این شالوده و پایه بنا نهاده شود. برگزیدن داوران، اولین گامی بود که در این رابطه برداشته شد. مطابق مقررات بیانیه حل و

مقررات داوری کمیسیون سازمان ملل متحد درباره حقوق تجارت بین المللی (آنستیرال) انتخاب شود و دیوان هم مطابق همان مقررات به اجرای امور خود بپردازد.^(۹)

مسائل مربوط به آرا دیوان داوری و قطعی و لازم الاجراء بودن آنها موضوع ماده ۴ می باشد. ماده ۵ هم که بعدها موجب بحث ها و اظهار نظرهای گوناگون و متعددی شد. از قانون حاکم صحبت می کند و مقرر می دارد که

فصل دعاوی، دیوان داوری دارای نه عضو بود که سه نفر توسط ایران و سه نفر توسط ایالات متحده منصوب می شدند و سه نفر دیگر شامل ریاست دیوان، به وسیله ۶ نفر داور منصوب طرفین و از میان کشورهای ثالث برگزیده می شدند.^(۱۰) دیری نگذشت که ایالات متحده اولین داوران خود را به اسامی آقایان هوارد هولتزمن^(۱۱)، ریچارد رام، ماسک^(۱۲) و جورج اچ آلدريج^(۱۳) انتخاب کرد، و متعاقب آن ایران نیز آقایان: محمود مصطفوی کاشانی^(۱۴)، شفیع شفعی^(۱۵) و سید حسین عنایت^(۱۶) را به عنوان اولین داوران خود به دیوان داوری معرفی نمود.

داوران و نمایندگان رابط ایران و ایالات متحده در تاریخ ۲۸ اردیبهشت ۱۳۶۰ (۱۸ مه ۱۹۸۱) مذاکرات مستقیم خود را در لاهه آغاز کردند.^(۱۷) این مذاکرات، اولین گفتگوهای رسمی بود که از زمان تسخیر سفارت امریکادر ۴ نوامبر ۱۹۷۹ تا آن تاریخ، بین

تقسیم گردید و هر شعبه متشکل از یک امریکایی و یک داور بی طرف بود. پس از شکل گرفتن دیوان، یک میلیارد دلار از موجودی های

نموده بودند که مبلغ همین یک دعوی اخیر ایران که براساس قراردادهای مربوط به برنامه

دیوان داوری در همان زمان به سه شعبه تقسیم گردید و هر شعبه متشکل از یک امریکایی و یک داور بی طرف بود.

خریدهای نظامی خارجی (اف.ام.اس) اقامه شده است، از مجموعه ارقام کلیه دیوان عالی دعاوی که تا به حال ایالات متحده در آنها مشارکت نموده بیشتر است دیوان در مه ۱۹۸۳ مقررات داوری خود را تکمیل و تصویب نمود و براساس آن به فعالیت خود ادامه داد.^(۲۲) که در هر حال بحث از همه جنبه های قواعد دیوان و مراحل مختلفی که یک پرونده طی می کند مطالبی است که از حوصله نوشته حاضر خارج است

ب) انتخاب قواعد آنسیترال

۱۴- بنا به دلایل متعدد، دولتین متعاهدین در بیانیه های الجزایر توافق نمودند که اولاً "اعضاء دیوان داوری نه نفر باشند و ثانیاً" به عنوان قواعد داوری در خصوص نصب داوران و اجرای فعالیت های دیوان مقررات داوری کمیسیون سازمان ملل متحد درباره حقوق تجارت بین المللی (آنسیترال)، مورد استفاده قرار گیرد^(۲۳) البته پس از اینکه اصلاحات ضروری توسط طرفین یا دیوان به منظور حصول اطمینان از اجرای صحیح بیانیه ها^(۲۴) در مقررات مذکور صورت گرفت. چنانچه بسیاری از نویسندگان معتقدند، دیوان داوری دعاوی ایران - ایالات متحده اولین دیوان داوری بین المللی است که پس از یک اصلاحات جزئی، واقعاً قواعد داوری آنسیترال را به عنوان آیین دادرسی حاکم بر داوری خود مورد استفاده قرار داده است این را هم به ضرر قاطع می توان گفت که اولین دفعه ای است که این قواعد در داوری دولت بسادولت به کار گرفته شده است حجم و

مسدود شده ایران به حساب مخصوصی در یک بانک هلندی انتقال یافت تا مبلغ محکوم به آرایه که دیوان صادر خواهد نمود از آن حساب استیفا گردد. هیأت عمومی دیوان که تمام داوران در آن شرکت داشتند، جلسات خود را ژوئیه ۱۹۸۱ آغاز نمود و اولین دستور اداری دیوان در ۴ ژوئیه صادر گردید. طبق مقررات بیانیه حل و فصل مهلت ثبت دعاوی نزد دیوان، در ۱۹ ژانویه ۱۹۸۱ پایان می یافت. تا آن تاریخ بیش از ۵۰۰۰ دعوی ثبت شد که این تعداد پس از استرداد دعاوی دولت ایران دولت ایران علیه اتباع امریکا به کمی بیش از

مسائل مربوط به آرا دیوان داوری و قطعی و لازم الاجراء بودن آنها موضوع ماده ۲ می باشد.

دولتین صورت می گرفت. طی این مذاکرات طرفین در ۱۹ خرداد ۱۳۶۰ (۹ ژوئن ۱۹۸۱) توانستند برای انتخاب سه داور ثالث به توافق برسند و آقایان گونار لاگرگرن^(۱۸)، نیلز منگارد^(۱۹)، از کشور سوئد و پیربله از فرانسه^(۲۰) را انتخاب نمایند. قاضی لاگرگرن به عنوان رئیس دیوان انتخاب گردید.^(۲۱) پس از انتصاب نه عضو دیوان داوری اعضا مذکور شروع به تهیه مقررات و قواعدی برای اقامه دعوی و رسیدگی نمودند. دیوان داوری مسؤلیت تهیه مقررات آیین دادرسی خود را بر عهده داشت و مختار بود که قواعد داوری آنسیترال را تا آنجا که لازم می داند جرح و تعدیل نماید.

دیوان داوری در همان زمان به سه شعبه

۳۷۰۰ دعوی کاهش یافت. از این مجموعه بیش از ۲۷۰۰ پرونده مربوط به دعاوی کوچک (یاد دعاوی زیر ۲۵۰ هزار دلار خواسته) بود که توسط دولت ایالات متحده از طرف وبه نفع اتباع آن کشور در دیوان به ثبت رسیده بود. تقریباً ۵۰۰ دعوی از دعاوی باقی مانده و ادعاهای عمده اتباع امریکا علیه ایران و ۴۵۰ دعوی دعاوی بانکی بودند. حدود ۷۵ پرونده هم دعاوی دولت علیه دولت و حدود ۲۰ مورد هم مربوط به اختلافات تفسیری می شدند. اکثریت دعاوی دولت علیه دولت یا دعاوی رسمی توسط ایران و به طرفیت دولت ایالات متحده طرح شده بود که یکی از آنها دعاوی ۱۲ میلیارد دلاری ایران علیه وزارت دفاع امریکا است نویسندگان امریکایی اظهار

پیچیدگی دعوی به نظر می‌رسد که مهمترین دلایل انتخاب نه نفر عضو توسط طرفین برای دیوان بوده و پذیرش و اقبال بین المللی قواعد داوری آنستیرال دلیل عمده انتخاب این قواعد به عنوان مقررات آیین داوری دیوان بوده باشد. از قواعد آنستیرال به عنوان مقرراتی مهم و دارای ویژگیها و خواص بسیار یاد شده است. برخی از این ویژگیها عبارتند از:

۱- این آیین داوری توسط خبرگان امور داوری بسیاری از کشورها و پس از مشورت و تبادل نظر با سازمانهای داوری بین المللی و مؤسسات داوری ملی مختلف، تهیه و تدوین شده است و لذا مورد قبول کشورها با سیستمها و سوابق حقوقی، اجتماعی و اقتصادی مختلف و متفاوت می‌باشند. (۲۵)

۲- سازمان ملل متحد مقررات مذکور را برای استفاده و به کارگیری در داوریها توصیه نموده است (۲۶)

۳- قواعد آنستیرال ضمن اینکه برای داوریهای خاص یا موردی فاقد دفتر و سازمان اداری طرح ریزی شده‌اند، (۲۷) در عین حال دارای انعطاف کافی هم هستند و می‌توان از این مقررات خواه برای نصب داوران و خواه برای خدمات اداری کامل کمک سازمانی دریافت نمود و یا اینکه با اصلاحاتی جزئی از آنها به عنوان مقررات داوری استفاده کرد. در هر صورت، هر یک از محاسن و منافعی که در مورد مقررات آنستیرال در بالا بر شمرده شد، به ویژه اینکه آنها دعوی عناصری از حقوق عرفی و عناصری از حقوق نوشته هم هستند. برای هر دو کشور ایران و ایالات متحده که هر کدام متعلق به یکی از این دو سیستم مختلف حقوقی هستند، کافی بود که آنها را ترغیب به انتخاب قواعد آنستیرال به عنوان مقررات آیین دادرسی دیوان بنمایند (۲۸)

ادامه دارد

پاورقی

۱- از نظر دولت آمریکا، این ماده ققط نشان دهنده سیاست جاری آمریکا در قبال ایران بود. مذاکره کنندگان آمریکایی ماده پیشنهادی

ایران مبنی بر این که سیاست آمریکا از این پس این خواهد بود که مداخله نکند "را قبول نکردند، زیرا به نظر آنان، فرمول تهیه شده توسط ایران به طور ضمنی بدان معنی بود که ایالات متحده سیاست گذشته خود مبنی بر مداخله در امور داخلی ایران را تغییر داده است و آنها نمی‌خواستند که با این متن الزامه سیاست سابق دولت آمریکا در قبال ایران بکنند. نگاه کنید به جلسات استماع کمیته روابط خارجی سنای آمریکا، بالا، پانویس ۵۲، ص ۲۹.

۲- بندهای ۱۲ الی ۱۶

۳- بند ۱۲

۴- مقررات بیانیه کلی از دیدگاه حقوق آمریکا مورد بحث نویسندگان متعددی واقع شده است. برای نمونه نگاه کنید به:

Cohen, s. and others, The Iranian Hostage Agreement Under International and United States Law Op.Cit. 82.P.823-893

5- Norton an Collins Reflections op cit - Note 28, p. 430.

۶- ماده ۲

۷- ماده ۱

۸- ماده ۲ (۲)

۹- به استناد مواردی که توسط طرفین با خود دیوان اصلاح و جرح و تعدیل شده است.

۱۰- ماده ۳ (۱)

۱۱- Howard M. Holtzmann عضو تدبیری

و سابقه دار مؤسسه حقوقی هولتزمن، وایزالد شماره ۹ در نیویورک. و دارای تجارب طولانی در امور داوری بین المللی.

۱۲- Richard M. Mosk وکیل دادگستری اهل لوس آنجلس.

۱۳- George h. Aldrich وکیل دادگستری اهل ویرجینیا و عضو کمیسیون حقوق بین الملل سازمان ملل متحد و معاون سابق مشاور حقوقی وزارت امور خارجه آمریکا

۱۴- استاد دانشگاه.

۱۵- استاد دانشگاه و قاضی سابق

۱۶- مشاور حقوقی سابق وزارت خارجه

۱۷- طبق ماده ۶ (۲) بیانیه حل و فصل دعوی، هر یک از دولتیین می‌بایست نماینده‌ای در محل استقرار دیوان داوری تعیین نمایند تا به عنوان نماینده و رابط آن دولت نزد دیوان، ابلاغها و سایر مکاتبات خطاب به آن دولت با االیع و سازمانهای وابسته به آن دولت در ارتباط با امور مورد رسیدگی دیوان را دریافت نمایند. اولین نماینده رابط آمریکا نزد دیوان آقای آرتور دایلو رواین بود که در اوت ۱۹۸۳ جای خود را به آقای جان آرکروک داد و نماینده رابط ایران از آغاز کار دیوان

تاسا ۱۹۹۰ (۱۳۶۹) آقای محمد کریم اشراق بود. در همان سال

آقای علی-حیرانی نویری بجای ایشان انتخاب گردید.

۱۸- Gunnar Lagergren. رئیس سابق دادگاه

پژوهش غرب سولند، قاضی دادگاه حقوق بشرا و دیوان

دائمی داوری لاهه.

۱۹- Niils Mangard. یک قاضی دادگاه پژوهش سولند

پانجاری در داوری بین المللی

۲۰- Pierre Bellet. رئیس سابق دادگاه استئناف فرانسه

(Cour de Cassation) و رئیس کمیته فرانسوی

حقوق بین الملل مخصوصی از سال ۱۹۷۱.

۲۱- Iranian Assets Litigations Rep. 3' 118 -

(1981).

۲۲- اولین اصلاحات مربوط به اموری بود نظیر ترکیب شعب دیوان،

زمان بندی و شکل لیت دادخواستها و دفاعیه‌ها و همچنین تسلیم

اسناد و مدارک به دفتر لیت دیوان به هر دو زبان فارسی و انگلیسی و

مسامی از این قبیل با دستورات صادره از طرف رئیس دیوان و

بخشنامه‌های اداری انجام می‌گرفت.

۲۳- مقررات آنستیرال در سال ۱۹۷۶ انتشار یافت. تهیه این مقررات

بنا به فرنی و قسمتی در واکنش نسبت به مشکلاتی که تدارکات

و اقدامات درهم برهم و شوش سازمانهای اداری و آیین داوری

حقوقی محلی گوناگون ایجاد می‌کرد، صورت گرفت و قسمتی به

عنوان پاسخ به برخی مؤسسات و شرکتهای تجاری دولتی که تمایل به

داشتن نقشی در ایجاد قواعد داوری که نسبت به عرفهای حقوقی

تجاری مختلف بی طرف باشد، بودند انجام شد.

۲۴- ماده (۲) بیانیه حل و فصل

۲۵- See AKsen G.The Iran_ US -

Claimis Tribunal and the UNCTTRAL

Arbitration Rules _ an early comment,

op.cit note 53 p.2.

۲۶- مجمع عمومی سازمان ملل متحد به اعضاء خود توصیه نموده که

قواعد آنستیرال را در تمام داوریهای تجاری گنجانده واز آنها استفاده

نمایند.

۲۷- در آغاز کار دیوان داوری، برخی نویسندگان تردید داشتند که

قواعد آنستیرال که در واقع برای پرونده‌های داوری تجاری مفرد

طراحی شده برای فعالیتهای یک دیوانی که رسیدگی به بیش از هزار

پرونده در دستور کارش قرار دارد و مانند دادگاههای حقوقی هم عمل

می‌کند بتواند راهنمای ایده آلی باشد

۲۸- قاضی پیریله، داور ثالث سابق دیوان (۸۲- ۱۹۸۱) نیز تأکید می

کند که مقررات آنستیرال دربردارنده عنصر مصالحه و آشتی بین

سیستم حقوق نوشته و دکامان لایمی باشد. همین آشتی و مصالحه بین

دو سیستم باعث شده که حقوقدانان ایرانی (که بسیاری از آنها

تحصیل کرده سیستم حقوق نوشته هستند) و حقوقدانان آمریکایی

نسبت به پذیرش قواعد مذکور توافق نمایند و دیوان به طور قابل

توجهی از آن مقررات بهره ببرد. (Foreword) Law & poly Intl Bus. vol.16, no.3, 1984, 670.